

דאיכא שמעא [יש שמש בסעודה], וכדי שלא ייתקל בו יתננו מבפנים.

הא — דאמר רבי בנאה "טבעתו מבחוץ" — בכגון **דליכא שמעא**, ולכן עדיף שיעשנה מבחוץ כדי שלא יזקו בה האוכלים.⁽¹⁰⁾

ואי בעית אימא: הא והא דאיכא שמעא וליכא ינוקא, **ולא קשיא:**

הא — דאמר רבי בנאה "טבעתו מבחוץ" — **ביממא** [ביום] שהשמש יכול להזהר.

הא — דתניא "טבעתו מבפנים" — **בליליא** [בלילה] שאין השמש יכול ליזהר.

הוסיף רבי בנאה ואמר:

ושולחן של עם הארץ, דומה

א-ת **למדורה וקדרות מקיפות אותה**, כלומר, הקערות מונחים סביב לשולחן, והמפה והלחם באמצע, וכמו מדורה שקדרות

מקיפות אותה.

עוד שאל רבי יוחנן את רבי בנאה: **מטה של תלמידי חכמים, כיצד?**

אמר לו: **כל שאין תחתיה, אלא סנדליון בימות החמה שמצניעם שם עד שיצטרך להם בימות הגשמים מפני הטיט, ומנעליון יש תחתיה בימות הגשמים, שמצניעם שם עד שיצטרך להם בימות החמה.**⁽¹⁾

ואילו מיטה של **עם הארץ**: **דומה לאוצר בלום** [מעורב], שהכל — אוכלים וכלים — מונחים שם מעורב תחת מטותיהם.

עוד מביאה הגמרא: **רבי בנאה הוה קא מצייץ מערתא**, [היה מצייץ מבחוץ את אורכן ורחבן של מערות הקבורה, כדי שלא יאהילו העוברים ושבים על הטומאה] ולשם כך היה נכנס לתוך המערה.⁽²⁾

כי מטא רבי בנאה למערתא דאברהם אבינו,⁽³⁾ **אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי**

האמצעי מגולה.

10. נכתב על פי לשון הרשב"ם, ובהכרח כוונתו אינה להיזק ממש אלא שצר להם המקום והיינו היזיקם, ועל דרך שכתב הרשב"ם בסוף העמוד וז"ל "דמזיק לאוכלין שצר להם המקום", אם כי לשון הרשב"ם כאן אין משמע כן כל כך, אלא היזק ממש, ראה לשונו.

1. ביאר הרשב"ם שהוא משום דאמרינן בפסחים קיב א: אוכלין שתחת המטה שורה עליהם רוח רעה אפילו כשהם מכוסים.

2. א. כתב הרשב"ם: רבי בנאה אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי

צדיקים, אבל אחר — לא, כדאמרינן "גדולים צדיקין במיתתן יותר מבחייהן"; [וצריך ביאור: מה בכך שגדולים הם, וכי משום כך אסור ליכנס אצלם אף שבחייהם מותר ליכנס אצלם?!].
ב. כתב ב"עיון יעקב" בדרך אפשר, שעל שם ציון המערות היה נקרא "בנאה", וכמאמר הכתוב "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון".

3. משמע שאברהם אבינו מטמא באוהל, ותוספות והראשונים כאן שקלו וטרו בזה, מאחר שקיימא לן: קברי גויים אינם מטמאים באוהל, ואברהם אבינו דין "בן נח" לו.

וב"עיון יעקב" כתב להוכיח ממה שהיה מטמא אברהם באוהל — אף שלא שלט בו מלאך המות כמבואר בסוף הפרק — שאף המת

ליעזר [יכנס] רבי בנאה, ואיני חושש להצטנע ממנו מלהיות שוכב בכנפא דשרה, כי מידע ידיע דיצר בהאי עלמא ליכא [ידוע הדבר שאין יצר הרע בעולם הבא]!

עייל רבי בנאה, עיין ונפק, [נכנס רבי בנאה ועיין באורכה ורוחבה של מערה, ויצא]!

כי מטא [כאשר הגיע] רבי בנאה למערתא דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה לרבי בנאה:

אכן נסתכלת בדמות דיוקני [בצורת יעקב שהיא בדמות דיוקני], כי צורתו של יעקב אבינו היא מעין צורתו של אדם הראשון [כמבואר לקמן], אבל בדיוקני עצמה [דמותו של אדם שהיא בצלם אלהים] אל תסתכל! (7)

אמר רבי בנאה: והאיך לא איכנס, הא בעינא לצינוני מערתא [והרי צריך אני לציין את

קמי בבא, [מצאו רבי בנאה לאליעזר עבד אברהם שהוא עומד בפתח המערה]. (4)

אמר ליה רבי בנאה לאליעזר: מאי קא עביד אברהם [מה עושה אברהם אבינו בשעה זו] בתוך המערה? (5)

אמר ליה אליעזר לרבי בנאה:

גאני בכנפה דשרה, וקא מעיינא ליה ברישיה, [שוכב אברהם בין זרועותיה של שרה אמנו, ומעיינת היא לו בראשו]. (6)

אמר ליה רבי בנאה לאליעזר: זיל אימא ליה [לך ואמור לו לאברהם אבינו]: בנאה קאי אבבא [בנאה עומד בפתח], כלומר, בקש ממנו רשות ליכנס!

הלך אליעזר אצל אברהם, ואמר ליה אברהם אבינו לאליעזר:

שהדבר ידוע ש"יצר הרע בהאי עלמא ליכא", הטעם שהעמידו לאליעזר הוא כדי שלא יכנס אדם שאינו חשוב, וכמבואר ברשב"ם לעיל שאין רשות ליכנס לקברי הצדיקים.

6. כתב המהרש"א: וענין ד"גאני בכנפה", כי הצדיקים במיתתם קרויים "חיים", והמיתה אינה אלא כשינה לגביהם, כמו שכתוב "ומקיים אמונתו לישיני עפר", ודרך ארץ לעיין ברישא דהישנים, וכענין שאמרו בפרק הפועלים ברבי אלעזר ברבי שמעון, שאשתו היתה מעיינת בראשו אחר מותו כאלו הוא חי.

7. כתב המהרש"א: אף שכמה בני אדם ראו את אדם הראשון בחייו, אפשר דלא הותר להסתכל בדיוקני עצמה אלא לדורו בחייו, אבל במותו — אסור, כענין "כי קלת אלהים תלוי" גם

שלא על ידי מלאך המות רק על ידי הקב"ה יש לו דין טומאה, דלא כמקצת מפרשים וציין לתשובת בית יעקב סוף סימן פה.

4. כתב הרשב"ם, שבמסכת "דרך ארץ" נמנו שבעה צדיקים שלא מתו, וביניהם אליעזר; ולפנינו ב"דרך ארץ זוטא" סוף פרק ראשון איתא: תשעה נכנסו לגן עדן בחייהם, ואלו הן: חנוך בן ירד, ואליהו, ומשיח, ואליעזר עבד אברהם, וחירם מלך צור, ועבד מלך הכושי, ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא, ובתיה בת פרעה, וסרח בת אשר, ויש אומרים: אף רבי יהושע בן לוי.

5. פירש המהרש"א, כי מתוך שראה את אליעזר שומר על הפתח, היה סבור שאברהם עושה מילי דצניעותא, ולכך שאלו; ולמבואר בהמשך הענין

אורכה ורחבה של המערה]?!?

ענתה לו בת הקול: אינך צריך לעיין במערה הפנימית שם קבורים אדם וחיה, ודי לך במה שמדדת את המערה החיצונית שם קבורים האבות והאמהות, כי כמדת החיצונית כך מדדת הפנימית.

ולמאן דאמר ש"מערת המכפלה" [המערה הכפולה] היתה עשויה באופן של שני בתים זו למעלה מזו, ולא זו לפניו מזו, כך ענתה בת הקול: כמדת עליונה שם קבורים האבות והאמהות, כך מדדת התחתונה שם קבורים אדם וחיה. (8)

אמר רבי בנאה:

נסתכלתי בשני עקיביו של אדם הראשון [שבהם הורשיתי להסתכל], ודומים לשני גלגלי חמה! (9)

אומרת הגמרא: (10) פניהם של הכל [כל

האבות והאמהות] בפני שרה [ביחס ליופי פניה של שרה]: כקוף בפני אדם.

שרה אמנו בפני חיה: כקוף בפני אדם.

חיה בפני אדם: כקוף בפני אדם.

אדם בפני שכינה: כקוף בפני אדם.

שופריה [תואר פניו ומראהו] דרב כהנא היה מעיין שופריה דרבי אבהו, ושופריה דרבי אבהו היה מעיין שופריה דיעקב אבינו, ושופריה דיעקב אבינו היה מעיין שופריה דאדם הראשון. (11)

אגב המעשה ברבי בנאה במערות הקבורה, מביאה הגמרא מעשה נוסף שהיה במערת קבורה.

מעשה בההוא אמגושא [מכשף] דהוה חטיט שכבי [חופר המתים להפשיטם בגדיהם], (12) כי מטא אמערתא דרב טובי בר מתנה,

בשאר בן אדם, והבן זה.

וב"עיון יעקב" כתב לבאר על פי המבואר בספרים, שנשתנה זיוו של אדם הראשון אחר החטא ו"נמשל ככהמות נדמו", ואולם במיתתו נתכפר לו חטאו וחזר זיוו בצלם אלהים, ולכן בדיוקני עצמה אל תסתכל "כי לא יראני האדם, וחי".

8. קשה קצת: הניחא אם היו זו לפניו מזו, שפיר מסתבר לומר, שנכנס רבי בנאה תחילה לחיצונית, ובא ליכנס לפנימית ומנעוהו מכך; אבל אם היו המערות זו למעלה מזו, אם כן בסתם נכנס תחילה למערה התחתונה, שהיא מערתו של אדם הראשון!?

9. כתב הרשב"ם, שאם כי נאמר לאדם הראשון [בראשית ג יט]: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב",

היינו שעה אחת קודם תחיית המתים, וכמבואר בשבת קנב ב.

10. דברי הגמרא הם, ולא דברי רבי בנאה כמבואר בפירוש הרי"ף ב"עין יעקב".

11. כתב המהרש"א, ד"שופריה" הוא "צורה ותואר", ורק לענין זה היה דומה צורת יעקב לצורת אדם הראשון, אבל לענין "זיו קלסתר פנים" בזה לא היה כמותו, שהרי אמרו לעיל "הכל בפני שרה כקוף בפני אדם", ומשמע שיעקב בכלל, ואילו אדם הראשון היה יפה מחוה, שהיתה יפה משרה, כדאמר לעיל.

12. כן פירש הרשב"ם, והמהרש"א הקשה על זה, כי אם כן אינו ענין למכשפות; ולכן פירש שהיה עושה מעשה אוב וידעוני ודורש אל

לא הוו ידעי הבנים מאי קאמר להו אביהם
[לא ירדו הבנים לסוף דעת אביהם]!

אתו הבנים לקמיה דרבי בנאה שיסביר להם
את פשר הדברים, אמר להו רבי בנאה לבנים
"האם אית לכו ארעא [האם יש לכם
קרקע]" כלומר: האם הניח אביכם קרקעות?

אמרו ליה "אין, אכן הניח לנו אבינו
קרקעות".

הוסיף רבי בנאה ושאלם: "אית לכו חיותא,
[האם הניח אביכם בהמות]" אמרו ליה
"אין"!

הוסיף רבי בנאה ושאלם: "אית לכו בסתרי
[האם הניח אביכם מיני בגדים עשויים
ממוכין]" אמרו ליה "אין"!

אמר להם רבי בנאה: אי הכי, הכי קאמר לכו
אבוכו [זה הוא שאמר לכם אביכם]!

כלומר: חבית העפר הן הקרקעות, חבית
העצמות הן הבהמות, וחבית המוכין הם
הבגדים.

מעשה בההוא גברא דשמעה לדביתהו דקא
אמרה לברתה "אמאי לא צניעת
באיסורא?! חזי הק איתתא [על עצמה אמרה

תפשיה [כאשר הגיע אותו מכשף למערת
קבורתו של רב טובי בר מתנה, תפשו רב
טובי בר מתנה לאותו מכשף]!

אתא בא אביי — שהיה אוהבו של אותו גוי
— ואמר ליה לרב טובי בר מתנה:

"במטותא מינד, שבקיה [בבקשה ממך,
הניחהו]"!

לשנה אחריתי הדר אתא [לשנה הבאה חזר
אותו מכשף לשם], תפשיה רב טובי בר
מתנה לאותו מכשף בדיקניה [בזקנו]!⁽¹³⁾

אתא אביי, ומכל מקום לא שבקיה רב טובי
לאותו מכשף, עד דאיתתי מספרא וזיאת
לדיקניה [עד שהביא מספרים וגזז את זקנו].

עוד מביאה הגמרא ממעשיו ודבריו של רבי
בנאה.

מעשה בההוא גברא דאמר להו לבניו —
כשהיה מחלק נכסיו קודם מיתתו — בלשון
חכמה, כדי שלא יבינו בני אדם שבעל נכסים
הוא:⁽¹⁴⁾

"חביתא דעפרא לחד בראי, חביתא דגרמי
לחד בראי, חביתא דאודרא לחד בראי
[חבית עפר נותן אני לאחד מבני, וחבית
עצמות לבן שני, וחבית מוכין לבן שלישי]".

המתים, ולשם כך היה מחטט שם.

13. ראה ב"עיון יעקב" טעם למה תפשו בזקנו
דוקא; וראה עוד בחידושי אגדות למהר"ל.

14. כן פירש הרשב"ם את טעמו; והמהרש"א
נתקשה: אדרבה עכשיו יתפרסם יותר, מאחר
שיהיו צריכים לבוא לבית הדין, ראה עוד שם;

וכתב לפרש, שעשה כן משום שאם יעמוד הרי
חוזר הוא מצוואתו כדין שכיב מרע, ולא ידעו
גם הבנים מה צוה לזה ומה לזה, וכדי שלא יהיה
קנאה ביניהם, שאפשר שחלק אחד יהיה טוב
מחלק הבא לחבירו; [ויש לעיין, למה לא חש
לקנאתם רק אם יחיה ויחזור בו, ולא חש
לקנאתם אם ימות?! והנה מבואר מדברי
המהרש"א בהבנת דברי הרשב"ם, שלא רצה

[כן], דעשרה בני אית לה, ולית לי מאבוך
אלא חד" —

הם, ולכן הלכו הם לחבוט על קבר אביהם,
ואילו הבן שאינו ממזר לא הלך.⁽¹⁵⁾

[מעשה באדם אשר שמע את אשתו אומרת
לבתם: מדוע אינך נשמרת כשאת מזנה, לבל
ידעו מכך; הלוא תראי שאני יש לי עשרה
בנים ורק אחד מהם הוא מאביך, והשאר
בזנות, ואין איש יודע על כך].

אזלו תשעת "הבנים" אכלו קורצא בי מלכא,
אמרי "איכא גברא חד ביהודאי, דקא מפיק
ממונא מאנשי בלא סהדי ובלא מידוי".
אתייהו חבשוהו; [הלכו שאר הבנים
והלשינו על רבי בנאה בפני המלך, ואמרו
"יש יהודי אחד שמוציא את ממונם של
האנשים בלי עדים ובלי ראייה"! ושלח
המלך שוטרים ואסרוהו לרבי בנאה].

כי שכיב [כאשר מת] בעלה, אמר להו האב
"לבניו":

אזלא דביתהו ואמרה להו לבית המלך
"עבדא חד הוה לי, פסקו לרישיה, ופשטו
למשכיה ואכלו בישריה, וקא מלו ביה מוא
ומשקו ביה לחברייא, ולא קא יהבי לי דמו
ולא אנריה", [הלכה אשתו של רבי בנאה,
ואמרה לבית המלך בלשון חכמה "עבד היה
לי, ובאו וערפו את ראשו, הפשיטו את עורו
ואכלו את בשרו, ומילאו בעורו מים והשקו
לחבריהם, ואילו לי לא נתנו כל שכר"],
ואמרה כן כדי שיהיו נאלצים לקרוא לרבי
בנאה, כדי להביץ את פשר דבריה.

"כל נכסי לחד ברא [כל נכסי לאחד מבני],"
כלומר, למי שיבררו בית הדין!

לא ידעי מאי קא אמרה להו, [לא הבינו את
עומק כוונתה].

ולא ידעי הבנים להי מינייהו, למי מהם
נתכוין אביהם.

אמרי [אמרו הם] "ניתו לחכימא דיהודאי
ולימא, [נקרא לחכם של היהודים — הוא
רבי בנאה — ונשאלהו פירושם של דברים]".

אתו "הבנים" לקמיה דרבי בנאה, הבין רבי
בנאה שכולם ממזרים חוץ מן האחד, ולפיכך
אמר להו רבי בנאה "לבנים", כדי לברר מי
הוא הבן ומי הם הממזרים:

קריוהו לרבי בנאה, אמר להו "זרנוקא אמרה
לכו, [קראו לרבי בנאה והסביר להם:

"זילו חבוטו קברא דאבוכו, עד דקאי ומגלי
לכו להי מינייכו שבקא, [צאו וחייבטו את
קבר אביכם עד שיעמוד ויגלה לכם למי מכם
הניח הוא את נכסיו]!"

ואכן אזלו בולחו, אבל ההוא דבריה הוה —
לא אזל, אמר להו "בולחו נכסי דחאי"!]
[והלכו כולם לחבוט על הקבר מלבד האחד
שלא הלך, ואמר רבי בנאה זה הוא הבן לו
נתכוין האב], ומשום שהממזרים עזי נפש

מחמת מיתה היה, ומחלק נכסיו לבניו על פיו",
ונתיישבה קושיית המהרש"א].

המוריש שידעו לאחר מותו שהוא עשיר; אך
באמת יש לומר ככוונת הרשב"ם, שאף הוא לא
חשש לכך אלא דוקא אם יחיה ויחזור בו, וזהו
שכתב הרשב"ם בד"ה "ההוא דאמר להו, מצוה

15. כתב הרשב"ם: פסק זה של רב בנאה, הוא